

سیاست‌گذاری قومی در جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در امنیت و انسجام ملی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۲۹

خسرو کریمی^۱
سید مصطفی ابطی^۲
مسعود مطلبی^۳

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی سیاست‌گذاری قومی در نظام جمهوری اسلامی و نقش آن در امنیت و انسجام ملی به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است. هدف این پژوهش بررسی سیاست قومی برای حفظ امنیت و انسجام ملی می‌باشد. هر کشوری درصدد است ملتی متحد، منسجم، یکپارچه و وفادار به هویت ملی خود داشته باشد و برای رسیدن به این هدف نیازمند سیاست‌گذاری قومی مناسب و مدیریت حرفه‌ای می‌باشد تا بتوان در جهت تحکیم و ارتقاء امنیت و انسجام ملی گام برداشت. توسعه ناموزون در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، برخورد سلیقه‌ای و بدون توجه به سیاست‌گذاری تعیین شده قومی، از عوامل شکست سیاست‌های قومی محسوب می‌شوند. تلاش در جهت مشارکت سیاسی اقوام، توجه به زبان، آداب اقوام، بهره‌گیری از نخبگان قومی در مناصب و پست‌های اداری، از نقاط موفقیت آمیز سیاست‌های قومی در ایران بوده که در امنیت و انسجام ملی تاثیرگذار است. تنوعات دینی، مذهبی و قومی در برخی ادوار تاریخی و عمدتاً به دلیل مداخله‌های کشورهای استکباری زمینه ساز پیدایش بحران در ایران بوده است. در صورتی که تنوع قومی و مذهبی در ایران به درستی مدیریت نشود و سیاست‌گذاری متناسب با آن صورت نگیرد، امنیت و انسجام ملی با تهدید مواجه می‌شود.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، قومیت، انسجام ملی، امنیت ملی

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی (گرایش سیاست‌گذاری عمومی) دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

M.abtahi10@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

برخورداری از تنوع قومی و مذهبی موجب شده که ایران یکپارچه به خاطر تاثیرگذاری عوامل داخلی و خارجی با تهدید مواجه و در برخی مواقع امنیت و انسجام ملی آن دچار آسیب گردد بنابراین حفظ و ارتقای امنیت و انسجام ملی به عنوان یک هدف اساسی همواره مورد توجه دولت‌های ایران بوده است. ایران در عین کثرت اقوام و اقلیت‌ها تنوع درونی خود را حفظ کند ولی نمی‌توان ادعا کرد که این تکثر قومی همواره عاملی مثبت در جهت ایجاد امنیت و انسجام ملی است پس تکثر قومی باید مورد توجه جدی سیاستگذاران در کشورهای دارای تنوع قومی قرار گیرد و انقلاب اسلامی درصد برآمده با سیاستگذاری مناسب مساله تکثر قومی را حل نموده و از توان اقوام در راستای ایجاد امنیت و انسجام ملی بهره ببرد.

برخی اوقات اقوام و طوایف ایران از عواملی مانند فقر، تبعیض، ناکارآمدی مدیران و دخالت عوامل خارجی دچار نارضایتی شده و همین موضوع انسجام و یکپارچگی ایران را با خطر مواجه کرده است (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳: ۳). تاریخ تنوع قومی ایران نشان می‌دهد که این مساله یکی از بسترهای سوء استفاده نخبه‌های قومی و دشمنان خارجی با هدف تحت فشار قراردادن نظام‌های ایران بوده و هست (هوشنگی، ۱۳۹۷: ۴). بنابراین یکی از این متغیرهای موثر بر تنوعات قومی ایران، روش تعامل حکومت‌ها با قومیت‌ها و نحوه اداره کردن آنها با استفاده از سیاست‌های تعیین شده می‌باشد. بسیاری از افراد صاحب نظر در زمینه روابط میان دولت - قومیت نوع و چگونگی این رابطه را عامل مهمی در تقویت یا تضعیف امنیت و انسجام ملی ارزیابی می‌کنند (صالحی امیری، ۱۳۸۵، ۱۴).

کشورهای دارای تنوع قومی چنانچه با مدیریت مدون و مناسب، رعایت اصل عدالت و انصاف، احترام به حقوق اقوام و اقلیت‌ها به سیاستگذاری کارآمد قومی بپردازند؛ تبعیض و نابرابری قومی از بین می‌رود و همگرایی و انسجام ملی تحقق پیدا می‌کند (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳: ۳). کشورهای برخوردار از تنوع قومی برای تحکیم وحدت و انسجام ملی ناچارند سیاست‌گذاری‌های خاصی را تعیین و اجرا کنند. همبستگی ملی در ایران به میزان روابط بین نظام جمهوری اسلامی با اقوام مختلف در کشور ارتباط دارد (حاجیان، ۱۳۸۰: ۱۴۶). دولت‌های جمهوری اسلامی ایران باید همواره به مساله حفظ و ارتقاء امنیت و انسجام ملی توجه نمایند و در این مسیر مهم‌ترین موضوع رسیدن به سیاست مطلوب برای مدیریت تنوعات قومی در کشور می‌باشد. در کشورهایی که رابطه خوبی میان حکومت و قومیت‌ها حاکم باشد شاهد ثبات امنیت و انسجام ملی هستیم ولی اگر در این رابطه دچار ضعف بوده‌ایم، امنیت و انسجام ملی تضعیف و هزینه‌هایی بر کشور تحمیل شده است پس ضرورت اتخاذ سیاستگذاری به روز متناسب با وضعیت کنونی و تهدیدات و آسیب‌های داخلی و خارجی علیه اقوام ایرانی که همان سیاستگذاری مناسب برای دستیابی به امنیت و انسجام ملی است احساس می‌گردد. و این مقاله به دنبال پاسخگویی به این سوال است که نظام جمهوری اسلامی چگونه و با چه سیاستگذاری می‌تواند بر تهدیدات قومی غلبه و امنیت ملی را انسجام ببخشد؟

۲- پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر تحقیقات متعددی در خصوص قومیت، بحران‌های قومی، امنیت ملی، مدیریت سیاسی قومی و ... صورت گرفته است که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- ۱- صفوی، سید یحیی و حیدری، جهانگیر (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان " نقش قومیت ها در تقویت انسجام ملی " به این نتیجه رسیده‌اند که الگوهای سیاست قومی در ایران حتماً بایستی بومی باشد.
- ۲- ترابی، یوسف (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان "درآمدی بر مدیریت قومیت ها در ایران" محقق ضمن تأکید بر بهره‌گیری از الگوی مدیریت تکثرگرا به ظرفیت قانون اساسی برای رفع مسائل قومی اشاره می‌کند.
- ۳- مفرد، امیر عباس (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی عوامل مهم و موثر در همگرایی اقوام با تأکید بر مدیریت امنیت کشور" نتیجه‌گیری کرده است که توجه به زبان اقوام و وضعیت اقتصاد محلی آنها می‌تواند به تقویت نقش قومیت ها در ایجاد وحدت و انسجام ملی منجر شود .
- ۴- صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۵)، کتاب "مدیریت منازعات قومی در ایران" مولف خاطر نشان کرده که منازعات قومی از طریق سیاست قومی قابل کنترل و مهار است .
- ۵- سعدآبادی، علی اصغر، پورعزت، علی اصغر و عباسی، طیبه (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان "شناسایی مولفه‌های همبستگی کلی در اقوام ایرانی" نویسندگان نتیجه‌گیری کرده‌اند که تنوع قومی در تقویت امنیت ملی ایران نقش داشته است .
- ۶- پورسعید، فرزاد (۱۳۸۶) در مقاله‌ای تحت عنوان " گوناگونی و انسجام ملی در جامعه ایرانی" محقق در پی پیشنهاد راهکارهایی به منظور ارتقاء انسجام ملی در جامعه ایرانی است .
- ۳- تعریف مفاهیم
- سیاستگذاری: یک فرآیند با مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و تصمیم‌های دولتی است که با هدف حل یک مسئله عمومی اجتماعی طراحی شده است (Peters, ۲۰۰۴: ۲۱). در واقع سیاستگذاری تصمیماتی سیاسی می‌باشد که نظام سیاسی برای رسیدن به هدف های اجتماعی خود می‌گیرد (Brikland, ۲۰۰۵: ۲۱) و از سوی دیگر بر تصمیم های سیاسی به منظور اجرای برنامه هایی به هدف رسیدن به هدف های اجتماعی در تعریف سیاستگذاری تأکید شده است (Cochran & Malone, ۱۹۹۵: ۳۶) .

قومیت: کوپر^۱ قومیت را مهم ترین مقوله سازماندهی اجتماعی معرفی کرده که بر عضویت و تعلق تاکید دارد و بر ریشه‌های زبان، فرهنگ، مذهب و تاریخ مشترک استوار گردیده است (کوپر، ۱۹۹۹: ۲۶۰). بارگس^۲ بیان می نماید که قومیت، گروهی در داخل یک جامعه بزرگتر می باشد که دارای خاطرات گذشته مشترک و تاکیدهای فرهنگی می باشد (بارگس، ۱۹۸۹: ۵۴). گروه قومی مجموعه‌ای خودآگاه از مردمی مرتبط با تجارب مشترک می باشد: ۲۰۰۴ (Cashmore؛ ۱۴۲).

امنیت ملی: رسیدن به وضعیتی که یک کشور از تهدیدات خارجی و نفوذ بیگانه دور بماند و در راه رسیدن به توسعه اجتماعی، اقتصادی، انسانی، تامین امنیت و یکپارچگی کشور و رفاه مردم بدون دخالت بیگانگان قدم بردارد (روشندل، ۱۳۸۸: ۱۴-۱۳).

انسجام ملی: احساس تعلق خاطر و تعهد مشترک افراد به اجتماع و آن "مای" بزرگ که به افراد هویت جمعی می بخشد و ناظر بر انسجام جامعه می باشد (غرایاق زندی، ۱۳۸۲: ۱۷۱). انسجام ملی موجب حفظ حیات دولت‌ها می شود و آنها برای رسیدن به این انسجام تمامی توان خود را به کار می برند و برخی اوقات حتی به خشونت نیز روی می آورند (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۳۹).

۴- مبانی نظری پژوهش

درگیری‌های قومی از آن جهت که ممکن است ناشی از ناخرسندی قومیت‌ها در جامعه چند قومی باشد، همیشه به معنی به چالش کشیدن قدرت حکومت و دولت می باشد (همان: ۱۴) لذا اتخاذ سیاست‌گذاری مناسب، به روز و کارآمد در کنار مهارت‌های قومی مدیران می‌تواند به درگیری‌ها و بحران‌های قومی خاتمه دهد و امنیت و انسجام ملی را تقویت نماید. در این جا با ارائه نظریه‌ها و تئوری‌هایی می‌کوشیم تا ضمن مشخص نمودن الگوی سیاستگذاری مطلوب قومی به ایجاد و تقویت امنیت و انسجام ملی در ایران دست پیدا کنیم.

نظریه چرخه محرومیت نسبی: دولت که نقش کنترل و مدیریت جامعه را بر عهده دارد، می‌باید جنبه‌های محرومیت فردی و اجتماعی را تقلیل دهد و با تخصیص و توزیع هدف دار و مؤثر منابع و امکانات، این چرخه را تضعیف و یا از بین ببرد. استان‌های سیستان و بلوچستان، ایلام، کرمانشاه، کردستان و لرستان در حداقل شرایط توسعه یافتگی و حداکثر شرایط محرومیت است (همان: ۸۴-۸۳).

تئوری رانیمان و هندریش: در صورت کمبود منابع در بین افراد و گروه‌ها برای دستیابی به منابع رقابت ایجاد می شود و اگر فرد یا گروهی ببیند که دیگران بدان دست یافته‌اند و او امکان به دست آوردن آن را ندارد، احساس بی‌عدالتی و یا محرومیت نسبی خواهد کرد و در سطح اجتماعی، سبب تشدید تضادهای بین گروهی می‌شود (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳: ۶).

نظریه «گوبوگلو»^۳: این رویکرد در تلاش است تا وقوع تنش‌ها و درگیری‌های قومی در اتحاد جماهیر شوروی سابق و ... را در قالب تبعیض و توزیع غیرعادلانه فرصت‌ها تشریح کند (صالحی امیری، ۱۳۸۵، ۸۶).

۱ . Kupper and Kupper

۲ . Burgess

۳ . Guboglo

تئوری ایسمن: دولت قوانین دست یافتن به شغل در بخش‌های مختلف را تعیین و اجرا می‌نماید. تصمیمات دولت، همبستگی قومی را تحریک و سیاسی می‌کند و گروه‌های قومی به آسانی توسط نخبگان سیاسی بسیج می‌شوند (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳: ۷).

نظریه دولت - ملت بوئرز: ظهور حرکت‌های قومی و روحیه مرکزگریزی در جامعه قومی دلایل سیاسی دارد و ارتباط بین قومیت و دولت بسیار گسسته و مبهم شده است (صالحی‌امیری، ۱۳۸۵، ۹۴).

نظریه «آکلائف»: اکثر درگیری‌های خشونت بار کنونی دارای ماهیت سیاسی بوده و آنچه گروه‌ها می‌خواهند، یا سهم بیشتری در قدرت سیستم سیاسی است و یا تقسیم دوباره تشکیلات قدرت است (همان: ۱۰۳-۱۰۰).

۵- سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی ایران

محققان و پژوهشگران علوم سیاسی و اجتماعی رویکردهای کلی سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی را به سه دسته تقسیم کرده‌اند:

▪ رویکرد مدرن و امت‌مدارانه: نگرش ویژه قانون اساسی عبارت است از رویکرد برابرانه به حقوق شهروندی که از نگرش‌های نابرابری خواه قومی، زبانی، مذهبی و ملیت تبری می‌جوید. قانون اساسی رویکردی مدرن، امت‌نگر و دین‌باورانه به مسئله قومیت‌ها دارد (صالحی‌امیری، ۱۳۸۵: ۲۶۸ - ۲۶۷).

▪ رویکرد واقع‌گرایانه: جهت‌گیری سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی را تلفیقی از دو دیدگاه تکثرگرایی و یکپارچه‌سازی دانسته؛ یعنی این تلقی وجود دارد که همه ملت ایران اعم از اقوام و خرده فرهنگ‌ها به عنوان شهروند جمهوری اسلامی محسوب شده و از حقوق شهروندی برابر و یکسانی برخوردارند (همان: ۳۰۰ - ۲۹۹).

▪ رویکرد وحدت در کثرت: سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی ایران در خصوص قومیت‌ها را رویکرد انسجام در عین حفظ تنوع قومی مبتنی بر برابری حقوق شهروندی صرف نظر از زمینه‌های نژادی، مذهبی، زبانی، فرهنگی و قومی می‌داند (همان: ۳۰۰).

جمهوری اسلامی ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی و بر اثر وقوع بحران‌های قومی سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خاصی را اتخاذ کرده است (رمضانزاده، ۱۳۷۶: ۲۵). هر چند سیاست‌های جمهوری اسلامی در انتشار کتاب، روزنامه و پخش برنامه‌های تلویزیونی به زبان‌های قومی تا حدودی نارضایتی‌های حوزه فرهنگی را جبران کرده است، اما دولت برای رسیدن به فضای مطلوب در زمینه پاسخ به خواست‌های اقوام و اقلیت‌ها باید همت بیشتری بگمارد. اگرچه توجه نظام جمهوری اسلامی ایران به مسائل و مطالبات قومی بیشتر از دوران پهلوی است اما باید همچنان در راستای تحقق کامل خواسته‌ها و مطالبات آنها گام بردارد (نادری، رضاپور قوشچی، ۱۳۹۳).

۵-۱- مدل‌های سیاست قومی

امروزه از دو مدل مهم سیاست‌گذاری قومی بحث می‌شود که عبارتند از:

۱. الگوی همانندسازی: تحقق این سیاست منجر به ایجاد جامعه ای همگن می شود که در بین گروه‌ها از لحاظ فرهنگ و نژاد تفاوتی وجود ندارد (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۵۳). بدیهی است که همانندسازی از رشد و تکامل فرهنگ گروه‌های قومی جلوگیری می کند و به نحو کامل فرهنگی می انجامد (Brown, ۱۹۹۳: ۶۷).

۵- ۲- الگوی تکثرگرایی: ساختار مطلوب سیاسی یک کشور باید به گونه ای باشد که در آن هر خانواده فکری - عقیدتی امکان حفظ و حراست از ارزش‌ها و رسیدن به حقوق خود را دارا می باشد و زمینه را برای شرکت فعال در عرصه های سیاسی کسب می کند (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۶۱). تکثرگرایی به دو صورت است:

الف- تکثرگرایی مساوات طلبانه: گروه‌های قومی موفق به حفظ استقلال فرهنگی و ساختاری خود شده اند و تفاوت آنها نیز به وسیله دولت مورد صیانت قرار می گیرد و اصل اساسی در این الگو، برابری قومی است مثل سوئیس (چلبی، ۱۳۶۷: ۶).

ب - سیاست تکثرگرایی نابرابر: نابرابری و عدم تساوی در بین گروه‌های قومی به رسمیت شناخته می‌شود. اشکال ضعیف این سیاست در جوامعی که تفکیک قومی برپایه نژاد (اسرائیل) صورت می‌گیرد، کماکان وجود دارد (گزیده، ۱۳۵۷).

۶- مدل مورد نظر سیاست‌گذاری قومی و مذهبی برای ارتقای امنیت و انسجام ملی به نظر می‌رسد مناسب‌ترین الگو که با واقعیات جاری ایران مطابقت دارد، «مدل وحدت در کثرت» است که بر وحدت ملی و همگرایی قومی در عین حفظ فرهنگ و هویت‌های قومی استوار است (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۷۰ - ۶۸). این الگو ترکیبی از دو مدل یا الگوی کثرت گرا و همانندسازی می باشد. مشارکت اقوام در امور فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به تقویت انسجام و همبستگی ملی می انجامد (صفوی، علی پور و حیدری، ۱۳۹۶: ۱۳۵ - ۱۰۹). شایان ذکر است که بهترین مدل یا الگو، سیاستی قومی "وحدت در کثرت قومی" است که به تقویت انسجام و امنیت ملی منجر می شود. در تدوین سیاست قومی باید تقویت امنیت و انسجام ملی و همچنین حفظ یکپارچگی کشور مد نظر قرار گیرد (همان: ۱۳۵ - ۱۰۹).

چنین به نظر می‌رسد که مدل سیاست قومی در جمهوری اسلامی ایران تلفیقی از مدل‌های همانندسازی و وحدت در کثرت است. بهره گیری از الگوی تکثرگرایی مانع از رشد قوم‌گرایی و ملی‌گرایی افراطی می‌شود. از بین مدل‌ها و الگوهای ذکر شده می‌توان گفت که الگوی وحدت در کثرت الگویی کامل و جامع برای اجرا در ایران می‌باشد (همان: ۱۳۵ - ۱۰۹) و در این الگو، مدیریت قومی براساس تنوع موجود شکل می‌گیرد به نحوی که هویت‌های فرهنگی نه تنها دچار نابودی نمی‌شوند بلکه حتی تقویت آنها فرهنگ ملی را با تهدید مواجه نخواهد کرد و مشارکت اقوام در امور فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به تقویت انسجام و همبستگی ملی می‌انجامد (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۷۸ - ۷۰).

برای تقویت همگرایی و هم افزایی قومی و مذهبی در ایران، ضرورت انجام سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان در چارچوب مدل یا الگوی تکثرگرایی در حوزه‌های مختلف احساس می‌گردد. برای تحقق الگوی تکثرگرایی راهکارهای زیر قابلیت اجرا دارند:

راهکارهای حقوقی: در این رابطه بهره گیری از ظرفیت قانون اساسی و اسناد بالا دستی یک ضرورت است. رفع تبعیض، عدالت و برابری در فصول و اصول مختلف قانون اساسی مورد تاکید قرار گرفته است. یکی از الزامات

توسعه در جمهوری اسلامی ایران، تکیه بر مشارکت مردمی و ایجاد راهکارهایی با هدف تقویت همگرایی اقوام و اقلیت‌ها می‌باشد (نادری، رضاپور قوشچی، ۱۳۹۳).

راهکارهای سیاسی: مشارکت یا عدم مشارکت سیاسی جامعه در تضعیف یا تشدید قوم‌گرایی نقش دارد (گر، ۱۳۷۷: ۲۱۷) لذا تنوع قومی و مذهبی ایجاب می‌کند که جمهوری اسلامی توجه بیشتری به مطالبات اقوام مختلف بنماید و سیاست‌گذاری‌های حوزه‌ی اقوام و اقلیت‌ها را به منظور رفع هرگونه موانع بر سر راه مشارکت بیشتر آنها در سرنوشت کشور و با هدف ارتقاء وحدت و انسجام ملی مورد بازنگری قرار دهد (نادری، رضاپور قوشچی، ۱۳۹۳).
راهکارهای اقتصادی: توزیع ناعادلانه خدمات، تجمع مراکز تولیدی در برخی از استان‌های برخوردار، تقسیم ناعادلانه پست‌های مدیریتی، افزایش اختلاف سطح رفاه در مناطق محروم با مناطق برخوردار و سهم نابرابر مناطق محروم و کم‌برخوردار در مشارکت سیاسی منجر به افزایش سطح فقر و میزان محرومیت مناطق محروم می‌شود (همان). توجه به رشد و توسعه‌ی اقتصاد مناطق قومی تواند به رشد و توسعه‌ی ملی یاری رساند (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۴۱۰).

راهکارهای فرهنگی: بیشترین آمار بیسوادی مربوط به مناطق شرقی و غربی ایران است (امیراحمدی، ۱۳۷۱: ۹۰) در سیاست‌گذاری بایستی به نشر و توسعه آداب و رسوم محلی بیشتر توجه شود و برای تقویت و تحکیم بیشتر وحدت ملی نیز توجه به عواملی از قبیل ظرفیت‌های زبان‌های محلی، سرزمین، تاریخ و تمدن مشترک ایرانی ضروری است. الگوی تکنرگرایی علاوه بر در نظر گرفتن شرایط و مقتضیات جهانی از توانایی لازم برای تقویت همگرایی و وحدت ملی در حوزه‌ی اقوام برخوردار است و به عنوان الگویی مطلوب و کارآمد، ظرفیت تشکیل جامعه مدنی و رسیدن به توسعه همه‌جانبه را دارا می‌باشد لذا برای پاسخگویی به مسائل و مشکلات مختلف اقوام پیشنهاد می‌شود. اگر سیاست‌گذاری اصولی و متناسب با تنوع قومی و مذهبی در ایران صورت گیرد نه تنها این تنوع خطری برای کشور نیست، بلکه حتی منجر به توسعه همه‌جانبه و پایدار در ایران می‌شود (نادری، رضاپور قوشچی، ۱۳۹۳). در خصوص وضعیت سیاست‌گذاری‌های قومی در ایران باید گفت که رویکرد کلی نظام در قبال اقوام «رویکرد وحدت در کثرت» با ماهیت فرهنگی می‌باشد، سیاست‌ها فاقد اولویت‌بندی و اغلب مبهم هستند، هماهنگی بین دستگاه‌های مناسب نبوده و در طول عمر انقلاب اسلامی رویه مشخصی در خصوص مسائل قومی اتخاذ نشده است و سیاست‌ها و اقدامات صورت گرفته تحت تأثیر تهدیدات داخلی و خارجی بوده است لذا ضعف در انسجام و هماهنگی و فقدان نگرش راهبردی به مبانی وفاق و هویت ایرانی همچنان به چشم می‌خورد، در دوره انتقالی به دلیل شرایط انقلابی و ضعف حکومت مرکزی، انتظار اعمال سیاست‌های قومی مناسب و مدون نمی‌توان داشت، در جنگ تحمیلی، سیاست قومی تحت تأثیر جنگ و تهدیدات داخلی و خارجی بود، دوره سازندگی تغییراتی در رویه حکومت و اعمال سیاست‌های قومی ایجاد کرد و موجب متحول شدن نوع تعامل اقوام با حکومت مرکزی شد و سرانجام در دوره اصلاحات به دلیل تبعات ناشی از اعمال سیاست‌های دوره‌های قبلی می‌توان گفت که مسائل قومی تحت تأثیر رقابت‌های جناحی قرار گرفت (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۴۰۴-۴۰۲).

۶-۱- سیاست‌گذاری تنوع قومی

ایران کشوری است که در ادوار گذشته سیاست‌های قومی مختلفی از قبیل کادرسازی در درون قومیت‌ها، تمرکز زدایی در سیاست‌گذاری و افزایش میزان نظارت بر دستگاه‌های مسئول اعمال نموده که در بهبود آسیب‌ها و تحقق

اهداف راهبردی مدیریت قومی موثر بوده است (هوشنگی و اصلی پور، ۱۳۹۷: ۱۵۱ - ۱۳۳). هم اکنون اکثر کشورهای دنیا از لحاظ ترکیب گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی در وضعیت ناهمگن و متنوعی به سر می‌برند (Brown, ۱۹۹۳: ۴۳). ظهور بحران‌های قومی در ایران از عوامل دیگری مثل احساس محرومیت و تبعیض، سیاست دولت‌ها، توسعه ناموزون و نابرابری‌های منطقه‌ای ناشی می‌شود و در سال‌های گذشته کشورهای معارض بر موضوع قومی ایران با هدف تاثیرگذاری بر قومیت‌ها متمرکز شده‌اند بنابراین تدوین سیاست قومی مناسب و کارآمد برای توسعه همه جانبه کشور و به حداقل رساندن تهدیدات داخلی و خارجی و همچنین حفظ وحدت و همبستگی ملی بسیار ضروری است (هوشنگی و اصلی پور، ۱۳۹۷: ۱۵۱ - ۱۳۳).

آسیب شناسی سیاست‌های تنوع قومی در جمهوری اسلامی به شناسایی سیاست‌های نامناسب قبلی و بهره‌گیری از سیاست‌های مناسب در این حوزه کمک می‌کند. استفاده از مدیران آگاه به شرایط منطقه و حساسیت‌های قومی و مذهبی مطلوب‌ترین چشم انداز می‌باشد. انتصاب مدیران شایسته سالار و تاثیرگذار، هماهنگی دستگاه‌های مسئول در مناطق قومی، ضرورت توجه و احترام به اقوام در تدوین سیاستگذاری‌ها امری ضروری می‌باشد (همان: ۱۵۱ - ۱۳۳). حکومت ناچار است به حقوق اقوام و مذاهب و سایر بخش‌های مختلف جامعه احترام بگذارد به مطالبات مشروع آنها پاسخ لازم را بدهد و از توانشان در جهت دستیابی به اهداف ملی کمک بگیرد (محبی، ۱۳۸۷: ۱۶۶ - ۱۵۹). یکی از مسائل و موضوعات اساسی در جوامع چندقومی از جمله ایران، سیاستگذاری مدیریت قومی است؛ به گونه‌ای که با تشکیل یک اجتماع ملی پایدار، همگرایی میان اقوام با دولت حفظ شود. هر کشوری برای تنظیم مناسبات و روابط میان خرده نظام‌ها، غلبه بر چالش‌ها، تضمین انسجام و یکپارچگی جامعه نیازمند مدیریت سیاسی حکیمانه و کارآمد می‌باشد (صالحی امیری، ۱۳۸۵: ۲۲۲ - ۲۱۹).

علی کریمی (عضو هیات علمی دانشگاه مازندران) در نشست سیاست‌گذاری قومی گفت: راه تحقق امنیت فراگیر از رهگذر سیاست‌گذاری اجتماعی و قومی تنوع‌پذیر و انسجام‌گرا حاصل می‌شود. شدت‌یابی هویت‌طلبی‌های قومی کنونی، چیزی جز کژکارکردی‌های سیاست‌گذاران نبوده و نیست. بی‌توجهی به هویت ملی، تاکید بیش از حد بر مذهب تشیع، نشریات دانشجویی مروج قوم‌گرایی، توسعه ناموزون، مدیریت نامناسب مناطق قومی و عدم آشنایی مدیران با خواسته‌ها و وضعیت مناطق قومی از عوامل مهم تشدیدکننده چنین رخدادی در کشور هستند. عدم وجود سیاست‌گذاری‌های تنوع‌پذیر و بی‌تدبیری، ما را با بحران قوم‌گرایی رو به رو ساخته است. ما نیازمند گزینش مدیرانی هستیم که فهم مناسب و به روزی از مقوله تنوع قومی داشته باشند (دنیای سفر، ۱۳۹۴).

۶ - ۲- تهدیدات قومی، سیاست‌ها، امنیت و انسجام ملی

شرایط بی‌ثبات سیاسی پس از انقلاب و سرعت تحولات به حدی بود که مانع از طراحی استراتژی حتی کوتاه مدت می‌شد و در این مقطع هرچند سیاست‌های نظام نوپا بر حذف و سرکوب گروه‌های قوم‌گرا و خیزش‌های سیاسی - قومی استوار نبوده اما حکومت برای اعمال حاکمیت در این مناطق به ناچار از روش نظامی یا شبه نظامی سود جست. پس از پیروزی انقلاب اسلامی تا شروع جنگ، به دلیل اختلافات و کشمکش‌های داخلی و پراکندگی قدرت توجه چندان به مسائل فرهنگی اقوام نمی‌شد و عدم تعادل در توزیع و تمرکز امکانات فرهنگی را در تمامی نقاط می‌توان شاهد بود (عادلی، پیراهری و فتحی، ۱۳۹۷: ۵۴ - ۳۱).

در دوره سیاست جنگی (۱۳۵۹-۱۳۶۸) اولویت اصلی حکومت در این مناطق برقراری امنیت بود و سیاست برخورد با گروه های قومی به صورت جدی اجرا می شد و گروه های چپگرا به تدریج از صحنه سیاسی کشور حذف شدند و رویه اجرایی دولت برخلاف رویه تضمینی در مسیر محرومیت زدائی حرکت نکرد، مطالبات اقوام در حوزه اقتصادی موقتاً کنار گذاشته شدند و مطالبات فرهنگی نیز تخفیف یافت. رویه عملی نظام به دلیل محدودیت های مالی به توفیقی در جهت اهداف برابرجویانه خود دست نیافت و ادامه جنگ منجر به تحت تاثیر قرار دادن سیاست ها و اقدامات دولت در خصوص اقوام شد و همین امر توسعه و سازندگی این مناطق را به تاخیر انداخت و شاخص های توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی استان های کردستان و سیستان و بلوچستان در این دوره بسیار کاهش یافت (همان: ۵۴-۳۱).

جهانی شدن با نفوذپذیری مرزها و کاهش اقتدار دولت این فرصت مناسب را تشدید کرده و دولت ها را به چانه زنی با گروه های قومی وا داشته است (قوم، ۱۳۸۲: ۳۱۷-۳۱۴) به گونه ای که دوران هویت های واحد به سرآمده است و سعی اکثر جوامع بر اتحاد اقوام مختلف می باشد (شایگان، ۱۳۸۴: ۱۳۳). اگر حکومت های ملی بخواهند به حیات سیاسی خود در فضای جهانی شدن ادامه دهند راهی جز ایجاد یک حکومت مشارکتی که بتواند تمامی اقوام موجود در یک کشور را راضی نگه داشته و ادامه حیات سیاسی را در فضای دموکراتیک و تکثر قومی و فرهنگی تامین نماید، نخواهند داشت (یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۳۷-۱۲۱) و در مقابل نیز اقوام ایرانی باید با حذف ناسیونالیسم قومی، بستری برای مشارکت نظام مند در متن نظام سیاسی فراهم سازند (مطلبی، ۱۳۸۷: ۲۴-۱۶). شایان ذکر است که سیاست گذاری درست می تواند تنش ها را کاهش و امنیت ملی را به ارمغان آورد و دولت ها باید نقش مشارکت سیاسی اقوام را در برنامه ها و سیاست گذاری های آتی لحاظ نمایند (یوسفی جویباری، صیدی محمدی و فتاحی، ۱۳۹۱: ۱۳۷-۱۲۱). تاریخ مشترک قومیت ها، اسطوره ها، زبان مشترک فارسی، قهرمانان و شخصیت های ملی مشترک از عناصر و عوامل مهم ایجاد همگرایی و انسجام ملی هستند و سرمایه گذاری اقتصادی در مناطق قومی، تمرکززدایی و توزیع ثروت و امکانات مادی و فرهنگی در استان ها، امنیت و انسجام ملی را تقویت خواهد کرد (عادل، پیراهری و فتحی، ۱۳۹۷: ۵۴-۳۱).

جمهوری اسلامی ایران دارای ملتی متشکل از اقوام مختلف است که در نگاه برخی از مدیران به عنوان آسیب به انسجام کشور و گاهی نیز تهدیدی برای امنیت ملی به شمار رفته است بنابراین برای توسعه فرصت های ناشی از تنوع قومی بایستی تدابیر و سیاست های لازم تدوین شود (حسین زاده چهکنک، ۱۳۹۶). کشورهای دارای تنوع قومی و نژادی در معرض تهدیداتی از قبیل تجزیه قرار دارند (جلائی پور، ۱۳۷۲: ۴) و این تنوع اگرچه فرصت لازم را برای توسعه کشور فراهم می کند اما می تواند امنیت و انسجام ملی کشور را نیز با تهدید مواجه نماید (بشیریه، ۱۳۸۶: ۱۰۳-۱۰۴).

پس از فروپاشی شوروی و وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، ایران در رأس توجه طراحان جنگ نرم امریکایی قرار گرفت. در گزارش کمیسیون امنیت ملی امریکا در قرن ۲۱ و سند ۲۰۰۲ و ۲۰۰۶، ایران مهم ترین چالش امریکا معرفی شده و آن کشور درصدد است از مسائل قومی ایران بهره برداری تاکتیکی نماید. در این راستا می توان به تصویب بودجه ۱/۵ میلیون دلاری سال ۲۰۰۴ میلادی، تصویب و اختصاص بودجه ۳ میلیون دلاری سال ۲۰۰۵، تصویب بودجه ۷۵ میلیون دلاری سال ۲۰۰۶ میلادی برای فعالیت ضدایرانی، تقویت برنامه های رادیو فردا و بخش فارسی

صدای امریکا، دعوت از برخی چهره‌های دارای گرایش‌های قوم‌گرایانه در ایران، برگزاری کنفرانس واشنگتن در ۲۰۰۶ برای متحد کردن نمایندگان گروه‌های قوم‌گرای ایرانی، انجام پروژه تحقیقاتی درباره اقلیت‌های قومی ایران و ... اشاره کرد (ترابی، ۱۳۶۰).

تنوع فرهنگی با راهبرد قبول تفاوت‌ها در جامعه و رفع محرومیت‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی می‌تواند به جذب اقلیت‌ها در جامعه و تقویت یکپارچگی و امنیت ملی بیانجامد (اسلامی و محسنی جیهانی، ۱۳۹۵: ۲۴۸ - ۲۲۱). درگیری‌های قومی یکی از تراژای‌های دائمی حیات تاریخ بشر است (۵۱۲: Tang, ۲۰۱۱). اسناد نظام بین‌المللی حقوق بشر در بحث محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی اقلیت‌ها عموماً بر منع تبعیض تأکید دارد (Bedrard, ۲۰۰۵: ۱۲-۱۸). ایجاد فرصت‌های برابر اقتصادی برای اقلیت‌ها و مشارکت مؤثر آنها در این حوزه برای رفاه اقتصادی اقلیت‌ها مهم و حیاتی است (۲۰-۴: Baldwin, Chapman & Gray, ۲۰۰۷). اگر اقلیت‌ها به شیوه‌ای مؤثر در فرایند توسعه مشارکت داده شوند گامی مهم در جهت تضمین توسعه و امنیت ملی پایدار برداشته می‌شود (۸-۲۶: Justino & Litchfield, ۲۰۰۴). پژوهشگران دموکراسی اغلب استدلال می‌کنند که توسعه اقتصادی پیش شرط تثبیت دموکراسی است و این مسئله به خصوص در جوامع چند قومی مصداق بیشتری پیدا می‌کند (۴۵۵-۴۵۰: Larry, ۱۹۹۲). بنابراین تسهیل فرصت‌های اقتصادی برای گروه اقلیت، سبب شکسته شدن شکاف‌ها، ادغام آنها در جامعه و بالارفتن ضریب امنیت ملی می‌شود (اسلامی و محسنی جیهانی، ۱۳۹۵: ۲۴۸ - ۲۲۱). کمیسیون کارنگی بیان می‌دارد: "... دسترسی برابر به رشد و فرصت‌های اقتصادی، درگیری‌های مرگبار را مهار می‌کند" (Carengie Commission on Preventing Deadly Conflict, ۱۹۹۷: ۸۴). "گروه بین‌المللی حقوق اقلیت‌ها" تأیید می‌کند که رفع محرومیت‌های اقتصادی اقلیت‌ها و توانمندسازی آنها امنیت ملی را تضمین می‌کند. در حقیقت، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی که به عمد تبعیض آمیز باشند می‌توانند نابرابری‌ها را عمیق‌تر کرده، موجب تنش‌های بین قومی شده و امنیت ملی را تضعیف می‌کنند (اسلامی و محسنی جیهانی، ۱۳۹۵: ۲۴۸ - ۲۲۱).

برای تقویت ثبات جامعه و تضمین امنیت و انسجام ملی، یکی از بهترین راه‌حل‌ها در یک جامعه متکثر، بحث آموزش به زبان مادری است (۹-۱۳: Benson, ۲۰۰۵) و عدم امکان حفظ و نشر آن می‌تواند منبع بسیاری از محرومیت‌ها و محدودیت‌ها شود و بالطبع این محرومیت‌ها به درگیری و تنش در جامعه و تضعیف امنیت ملی بیانجامد (۳۳: ۲۰۰۴: United Nations Development Programme). حفظ و توسعه هویت اقلیت‌ها بدون ارائه آموزش زبان مادری امکان پذیر نخواهد بود از طرفی، آموزش یکپارچه بر این امر تأکید می‌کند که اقلیت‌ها باید از زبان دولت نیز آگاهی پیدا کنند؛ زیرا عدم آگاهی آنها به زبان رسمی دولت سبب بیگانگی و به حاشیه رانده شدن آنها می‌شود و این مسئله نیز بر انسجام جامعه و امنیت ملی تأثیر منفی می‌گذارد (۱۷-۲۲: Fischer, ۲۰۰۶). ضمناً مسئله مهم این است که هویت فرهنگی اقلیت‌ها، حقوق شهروندی آنها را تحت تأثیر قرار ندهد (۱۳: ۲۰۰۹, Pinto). در جهان معاصر به سختی امکان دارد همه گروه‌های فرهنگی موجود در یک کشور بتوانند دولت سرزمینی خودشان را داشته باشند (۳۸۵: ۲۰۱۱: Weller).

جذب اقلیت‌ها در ساختار سیاسی کشور، نقش راهبردی در تقویت یکپارچگی ملی به همراه دارد. نابرابری در فرصت‌های مربوط به اشتغال، مسکن، درآمد و فقر مداوم میان گروه‌های خاصی از یک ملت می‌تواند سبب ناآرامی‌های اجتماعی و تضعیف امنیت ملی شود. بی‌تردید مشارکت اقلیت‌ها در حوزه‌های فرهنگی مربوط به خودشان، می‌تواند جذابیت‌های جدایی طلبی را کاهش دهد و به بهبود مشارکت سیاسی آنها بینجامد (اسلامی و محسنی جیهانی، ۱۳۹۵: ۲۴۸ - ۲۲۱). با پذیرش تنوع فرهنگی اقوام ایرانی و احترام به تفاوت‌های فرهنگی آنها می‌توان به تحکیم بنیان‌های هویت فرهنگی و ملی و انسجام ملی ایرانیان کمک شایانی کرد. سرزمین مشترک، دولت یکپارچه، آداب و رسوم، زبان رسمی، مذهب و تاریخ مشترک از عناصر مهم انسجام ملی یک کشور محسوب می‌شوند. مشارکت اقوام در ساختار سیاسی کشور همواره عاملی اساسی در حفظ انسجام و همبستگی ملی بوده است (مرادی، ۱۳۹۴: ۱۷ - ۱).

تنوع قومی در کشور می‌تواند عاملی برای تقویت هویت فرهنگی، قومی و انسجام ملی کشور باشد (وحید، ۱۳۸۲: ۱۰۵) در حال حاضر، اتحاد اقوام یک ضرورت اساسی است چرا که هرگونه شکاف در میان اقوام می‌تواند به پراکندگی و سستی اتحاد ملی بینجامد. پیشرفت و توسعه ایران اسلامی در گرو وحدت و اتحاد تمام اقوام است و اعتماد به اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی، از راه‌های اصلی رفع تهدیدات دشمنان است (رحمانی منش و محمودی، ۱۳۹۵: ۱۰ - ۱). نگاه ویژه به فرهنگ تاریخی و مناسب قومی قبیله‌ای اقوام ایرانی، جبران عقب ماندگی‌ها و محرومیت‌های مناطق قومی، تدوین سیاست‌گذاری مناسب قومی، بازسازی و حل مشکلات قومی دوران جنگ در مناطق مرزی و تعامل متقابل بین حاکمیت و نخبگان قومی از راهکارهای ایجاد امنیت و انسجام ملی در مناطق قومی می‌باشد (همان: ۱۰ - ۱).

۷- پیشنهادات سیاسی برای اداره تنوعات قومی و ایجاد امنیت و انسجام ملی:

- ۱- ارتقاء وضعیت دستگاه‌های مسئول به منظور اجرای سیاست‌ها توسط مدیران و کارکنان مناطق قومی؛
- ۲- ایجاد انگیزه و هم‌افزایی دستگاه‌ها در اجرای سیاست‌های مرتبط با تنوع قومی؛
- ۳- نظارت موثر بر اجرای سیاست‌های تدوین شده توسط سیاستگذاران؛
- ۴- پذیرش فاصله رویکردی، اطلاعاتی و سیاستی میان صف و ستاد و زمینگیر شدن سیاست‌ها در اجرا؛
- ۵- ثبت تجربیات مدیران دستگاه‌ها در مناطق قومی با هدف سیاستگذاری و ارزیابی سیاست‌های تعیین شده؛
- ۶- تمرکز زدایی از سیستم مدیریتی و واگذاری اختیارات به مدیران استانی خصوصاً استانداران؛
- ۷- فعالیت در عرصه‌های مختلف کشور از طریق کادرسازی در میان اقوام؛
- ۸- شایسته‌سالاری در انتصابات به طوری که ملاک‌های قومی و مذهبی رنگ باخته باشد؛
- ۹- نقش آفرینی موثر بزرگان و تاثیرگذاران مناطق قومی در مدیریت آن مناطق؛
- ۱۰- توازن بخشی به اثرگذاری گروه‌های مرجع در مناطق قومی؛
- ۱۱- استفاده از برنامه‌های توسعه کشور و سیاست‌های کلی با هدف سیاستگذاری هویتی (هوشنگی و اصلی پور، ۱۳۹۷: ۱۵۱ - ۱۳۳).

۷-۱- مواردی که در سیاستگذاری‌های قومی بایستی مد نظر قرار گیرد، عبارتند از:

- ۱- پرهیز از سیاست‌زدگی، پیش‌داوری و نگرش سیاسی به مقوله قومیت؛
- ۲- ممانعت از تحقیر، تمسخر، تضعیف و بی‌اعتنائی نسبت به هر یک از اقوام و اقلیت‌ها؛
- ۳- خودداری از انکار واقعیت وجودی اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها ؛
- ۴- خودداری از برخورد سخت‌افزارانه با مقوله قومیت و مطالبات قومی؛
- ۵- ممانعت از ایجاد حس محرومیت در میان اقوام و اقلیت‌ها ؛
- ۶- بهره‌گیری از فکر و توان نخبگان قومی به منظور مدیریت مناطق قومی؛
- ۷- رشد نهادهای مدنی با هدف توسعه مشارکت گروه‌های قومی؛
- ۸- پرهیز از وارد ساختن مسائل قومی به رقابت‌ها و منازعات سیاسی؛
- ۹- پرهیز از افزایش تقاضاهای قومی با زبان سیاسی؛
- ۱۰- تقویت و گسترش برنامه‌های تلویزیونی در مناطق مرزی با هدف ارتقاء سطح روحیه و غرور ملی (ترابی ، ۱۳۶۰)

۸- نتیجه گیری

کشورهای دارای تنوعات قومی و مذهبی اگر از سیاست قومی مناسب و کارآمدی برخوردار نباشند یقیناً امنیت و انسجام ملی آنها با خطر مواجه می‌گردد پس حفظ و ارتقای وحدت و انسجام ملی همواره باید مورد توجه سیاستگذاران کشورهای دارای تنوعات قومی از جمله ایران قرار گیرد. سیاستگذاری قومی بایستی به روز، کارآمد و متناسب با شرایط داخلی و بین‌المللی باشد و در اتخاذ آن رعایت عدل و انصاف لحاظ گردد. نوع و کیفیت رابطه دولت و قومیت‌های مختلف در کشور در تقویت یا تضعیف امنیت و انسجام ملی تاثیرگذار است و هرگونه بی‌توجهی به مقوله تبعیض و نابرابری در سیاستگذاری‌های قومی منجر به تنش‌ها و بحران‌های قومی و به خطر افتادن امنیت و انسجام ملی می‌شود.

سرعت تغییر و تحولات سیاسی پس از انقلاب اسلامی مانع از اتخاذ یک سیاست قومی مدون و منسجم شد و در طول جنگ تحمیلی ناچاراً سیاست برخورد با گروه‌های قومگرا اجرا شد و چون کشور در حال جنگ بوده لذا اقدام قابل توجهی در جهت رفع محرومیت زدایی از مناطق قومی صورت نگرفته است. در سیاستگذاری‌های قومی توجه جدی به سرزمین و تاریخ مشترک اقوام، دولت یکپارچه، زبان فارسی به عنوان زبان مشترک، آداب و رسوم، دین و مذهب، اسطوره‌ها، قهرمانان و شخصیت‌های ملی مشترک به عنوان عناصر و عوامل ایجاد همگرایی و انسجام ملی مهم است. سیاستگذاری و مدیریت مطلوب مسائل قومی موجب بهره‌برداری درست از فرصت تنوع قومی، دور کردن خطر تجزیه از کشور و ارتقاء امنیت و انسجام ملی می‌شود. افزایش ضریب امنیت ملی و ارتقاء انسجام ملی با لغو سیاستگذاری‌های نامناسب قومی و تدوین سیاستگذاری به روز و کارآمد که در آن مواردی از قبیل توزیع عادلانه ثروت و امکانات، سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در مناطق قومی، جذب و مشارکت اقوام و اقلیت‌ها در ساختار سیاسی کشور، آموزش زبان مادری به قومیت‌ها، رفع عقب‌ماندگی‌ها و محرومیت‌های اقتصادی اقوام، رفع نابرابری‌ها و تبعیض‌های قومی، اتحاد اقوام با حاکمیت، توجه به فرهنگ تاریخی و آداب و رسوم اقوام ایرانی، تعامل متقابل بین حاکمیت و نخبگان قومی، اعتماد به اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی و ... رعایت شده باشد، بسیار ضروری است. از طرف دیگر افزایش مطالبات مختلف اقوام در حوزه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، افزایش تعداد انجمن‌های قومی و مطبوعات محلی، درخواست توزیع برابر امکانات و سرمایه‌گذاری‌ها، بیگانگی با زبان فارسی، افزایش تعداد اعتراضات و تجمعات، تشدید فاصله اجتماعی میان اقوام با حاکمیت، رشد خودآگاهی‌های قومی، تضعیف و بی‌توجهی به اقوام و اقلیت‌ها، استفاده از خشونت برای حل و فصل مسائل و مشکلات قومی، عدم استفاده از توان نخبگان قومی در مدیریت مناطق قومی و نیز در سطح ملی در کاهش ضریب امنیت و انسجام ملی موثر هستند و سیاستگذاران و تصمیم‌گیرندگان بایستی در هنگام تدوین سیاست‌های قومی به این موارد توجه جدی داشته باشند. رویکرد سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی را می‌توان به سه دسته رویکرد مدرن و امت‌مدارانه، رویکرد واقع‌گرایانه و رویکرد وحدت در کثرت تقسیم کرد. اگرچه سیاست‌های قومی جمهوری اسلامی تا حدی توانسته نارضایتی‌های قومی گذشته در حوزه فرهنگی را جبران نماید اما تا تحقق کلیه مطالبات اقوام در حوزه‌های مختلف

نیاز به تلاش بیشتر می باشد. «الگوی وحدت در کثرت» مناسب ترین مدل سیاست قومی می باشد که می تواند به ارتقای امنیت و انسجام ملی منجر شود و این مدل منطبق با وضعیت کنونی ایران و مقتضیات عصر جهانی به عنوان مدلی کارآمد قابلیت تشکیل جامعه مدنی، رسیدن به توسعه متوازن و پاسخگویی به مسائل پیچیده قومیت‌ها را داراست. با عنایت به مسائل، مشکلات و مطالبات قومی کنونی در کشور، لزوم بازنگری در سیاست های حوزه‌ی اقوام و اقلیت‌ها با هدف رفع موانع بر سر راه مشارکت مؤثر آنها در ساختار سیاسی و دستیابی به ارتقای سطح وحدت و انسجام ملی احساس می شود. تدوین سیاست های قومی مناسب و کارآمد و همچنین متناسب با وضعیت و شرایط داخلی و بین المللی می تواند تهدیدات داخلی و خارجی را برای حفظ امنیت و انسجام ملی به حداقل برساند.

منابع فارسی

- ۱- اسلامی، رضا و جیهانی، فاطمه (۱۳۹۵)، حمایت از اقلیت‌ها و امنیت ملی، راهبرد، شماره هفتاد و هشتم، سال بیست و پنجم، بهار.
- ۲- امیراحمدی، هوشنگ (۱۳۷۱)، سیاست‌های ملی و توسعه نابرابر در ایران، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۶۶-۶۵.
- ۳- امیر احمدی، هوشنگ (۱۳۷۷)، قومیت و امنیت، ترجمه شیعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، پیش شماره دوم.
- ۴- بشیریه، حسین (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی سیاسی، ج ۱۲، تهران: نشر نی، صص ۱۰۳-۱۰۴.
- ۵- ترابی، یوسف و مجیدی، یوسفعلی (۱۳۹۳)، چگونگی مدیریت شکاف‌های قومی در کردستان، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست دانشگاه علامه طباطبایی، دوره ۳، شماره ۱۱.
- ۶- ترابی، علیرضا (۱۳۹۰)، تبیین منازعات قومی براساس تئوری‌های مداخله در آدرس: <http://www.torabia.blogfa.com/post-17.aspx>
- ۷- جلالی پور، حمیدرضا (۱۳۷۲)، کردستان، علل تداوم بحران آن پس از انقلاب اسلامی، تهران: موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- ۸- چلبی، مسعود (۱۳۶۷)، هویت‌های قومی و رابطه آن با هویت جامعه‌ای در ایران، وزارت کشور، دفتر امور اجتماعی.
- ۹- حسین زاده چهکنک، مهدی (۱۳۹۶)، فرصت‌های تنوع قومیت در ایران، اندیشکده راهبردی تبیین، ۲۴ خرداد - <http://tabyincenter.ir/19576/>
- ۱۰- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۰)، مساله وحدت ملی و الگوی سیاست قومی در ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳، صص ۱۳۷-۱۷۷.
- ۱۱- دنیای سفر، (۱۳۹۴)، سیاست‌گذاری‌های قومی تنوع‌پذیر و انسجام‌گرا؛ نیاز امروز جامعه ایران، آدرس: <http://www.donyayesafar.com/n/4396>
- ۱۲- رحمانی منش، جواد و محمودی، ابوالقاسم (۱۳۹۵)، نقش اتحاد اقوام ایرانی در انسجام و پیشرفت ایران اسلامی، پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پایه پیشرفت؛ بیست و نهم و سی ام اردیبهشت ماه.
- ۱۳- رمضان زاده، عبدالله (۱۳۷۶)، توسعه و چالش قومی، توسعه و امنیت عمومی، جلد دوم.
- ۱۴- روشندل، جلیل (۱۳۸۸)، امنیت ملی و نظام بین‌الملل، تهران: انتشارات سمت، چاپ ششم.
- ۱۵- شایگان، داریوش (۱۳۸۴)، افسون زدگی جدید: هویت چهل تکه و تفکر سیار، ترجمه: فاطمه ولیانی، نشر فرزاد، چاپ چهارم.
- ۱۶- صفوی، سید یحیی، علی پور، عباس و حیدری، جهانگیر (۱۳۹۶)، نقش اقوام در انسجام و تحکیم قدرت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، سال دوم، شماره چهارم، تابستان.
- ۱۷- صالحی امیری، رضا (۱۳۸۵)، مدیریت منازعات قومی، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ۱۸- عادل، علی، پیراهری، نیر و فتحی، سروش (۱۳۹۷)، تحولات قومی در مرزهای ایران قبل و بعد از جنگ تحمیلی، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا، سال هشتم، شماره ۳.
- ۱۹- غریاق زندی، داود (۱۳۸۲)، احزاب و قوم‌گرایی، فصلنامه راهبرد، شماره ۲۹، سال هشتم، صص ۱۶۷-۱۸۲.

- ۲۰- قوام، عبدالعلی (۱۳۸۲)، جهانی شدن و جهان سوم، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
- ۲۱- محبی، سیروس (۱۳۸۷)، اتحاد اقوام و مذاهب در ایران، فصلنامه میثاق امین (فصلنامه پژوهشی اقوام و مذاهب)، سال دوم، شماره ششم، صص ۱۶۶-۱۵۹.
- ۲۲- مرادی، علیرضا (۱۳۹۴)، هویت فرهنگی اقوام و تأثیر آن بر هویت و انسجام ملی ایرانیان، پرتال جامع علوم انسانی، مهندسی فرهنگی، سال نهم، شماره ۸۴، تابستان.
- ۲۳- نادری، محمود و رضاپور قوشچی، محمد (۱۳۹۳)، جهانی شدن و تکثر گرایی قومی، چالش ها و فرصت ها، تهران: فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره ۱۴.
- ۲۴- وحید، مجید (۱۳۸۲)، سیاستگذاری و فرهنگ در ایران امروز. تهران: باز.
- ۲۵- هوشنگی، حمید (۱۳۹۷)، تبیین اهداف راهبردی و سیاست های مدیریت تنوع قومی، فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره چهارم، شماره ۴، صص ۱۵۱-۱۳۳.
- ۲۶- هوشنگی، حمید و اصلی پور، حسین (۱۳۹۷)، تبیین اهداف راهبردی و سیاست های مدیریت تنوع قومی، فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره چهارم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۷، صص ۱۵۱-۱۳۳.
- ۲۷- یوسفی جویباری، محمد، صیدی محمدی، یاسر و فتاحی، علیرضا (۱۳۹۱)، نابرابری های قومی و امنیت ملی، فصلنامه مطالعات جامعه شناسی، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۳۷-۱۲۱.

منابع لاتین

- ۱) Birkland, T. ۲۰۰۵. An Introduction to Policy Process. New York: ME Sharp. P. ۲۱.
- ۲) Burgess, Robert G., (۱۹۸۹) ed. Key Variables in Social Investigation. London: Routledge.
- ۳) Brown, Micheal E. "Ethnic conflict and International Security" (New Jersey: Princeton University Press, ۱۹۹۳).
- ۴) Brown, M. ۱۹۹۳. ethnic and Conflict and International Securit. New Jersey: Princeton university press.
- ۵) Baldwin, C., Chapman, Ch., & Gray, Z. (۲۰۰۷), "Minority Rights: The Key to Conflict Prevention", Minority Rights Group International Reports, London.
- ۶) Benson, C. (۲۰۰۵), "The Importance of Mother Tongue-Based Schooling for Educational Quality", Commissioned Study for EFA Global Monitoring Report. The Quality Imperative.
- ۷) Cashmore, Ellis (۲۰۰۴), Encyclopedia of Race and Ethnic Studies, Routledge, London and New York.
- ۸) Cochran, C. and Malone, E. ۱۹۹۵. Public Policy: Prespectives and Choices. New York: MacGraw Hill. P. ۳۶.
- ۹) Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (۱۹۹۷), "Preventing Deadly Conflict: Final Report", Washington DC.
- ۱۰) Dabashi, Hamid (۱۹۹۲) Theology of Discontent: The Ideological Foundations of The Islamic Revolution in Iran, New York: University Press.
- ۱۱) Erik, Slender. Center for European studies Sorkiny paper series, Equality and social trust, ۱۹۹۸.

- ۱۲) Fischer, A. (۲۰۰۶), "Unity in Diversity? European and National Identities in Respect to Cultural Diversity", Institute of Political Science, Working Paper Series, Global Governance and Democracy, University of Lucerne.
- ۱۳) Justino, P., & Litchfield, J. (۲۰۰۴), "Economic Exclusion and Discrimination: The Experiences of Minorities and Indigenous Peoples", Minority Rights Group International Reports.
- ۱۴) Kupper, Adam and Jessica Kupper (۱۹۹۹), the social science encyclopedia, London, Routledge, ۲nd Ed.
- ۱۵) Larry, D. (۱۹۹۲), "Economic Development of Democracy Reconsidered", American Behavioral Scientist, No. ۴/۵
- ۱۶) Peters, B.G. (۲۰۰۴). American Public Policy: promise and performance. New York. CQ Press. P. ۲۱.
- ۱۷) Pinto, M. (۲۰۰۹), Equality of Cultural Identity Science, Ph.D. Thesis, Faculty of Law Department, University of Toronto
- ۱۸) Tang, S. (۲۰۱۱), "The Security Dilemma and Ethnic conflict: Toward a Dynamic and Integrative Theory of Ethnic Conflict", Review of International Studies, vol. ۳۷, No. ۲.
- ۱۹) United Nations Development Programme (۲۰۰۴), The Roma in Central and Eastern Europe: Avoiding the Dependency Trap, Bratislava.
- ۲۰) Weller, M. (۲۰۱۰), Political Participation of Minorities: A Commentary on International Standards and Practice, Oxford and New York: Oxford University Press.